DOI 10.31392/ONP.2786-6890.8(1)/2.2025.02
UDC 373.3.091.33-027.22:793.5/.7

ANALYSIS OF THE PROBLEM OF FORMING COMMUNICATIVE COMPETENCE IN YOUNGER SCHOOLCHILDREN IN CONTEMPORARY PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL DISCOURSE

Maksym Yevdokymov
PhD student in Pedagogy,
Dragomanov Ukrainian State University,
9, Pyrohova Str., Kyiv, Ukraine
https://orcid.org/0009-0002-2865-5191
e-mail: Emn080808@gmail.com

Abstract. *The article presents a comprehensive analysis of the problem of developing communicative competence in primary school pupils in the context of contemporary psychological and pedagogical discourse. The relevance of the topic is determined by the transformational processes in Ukrainian education, in particular the implementation of the Concept of the New Ukrainian School, which provides for a shift in educational priorities from the acquisition of knowledge to the development of key competencies, among which communicative competence occupies a leading place. Communicative competence is considered not only as a linguistic ability, but as an integrated characteristic of personality, covering cognitive, emotional, social, and ethical aspects of interaction, involving conscious, ethical, and socially acceptable communication in various contexts.*

The study identifies the key theoretical foundations for the formation of this competence and analyzes the approaches of domestic and foreign scientists to structuring its components, in particular grammatical, sociolinguistic, discursive, and strategic. Particular attention is paid to the psychological and pedagogical conditions for the development of communication skills in primary school children, as well as to the analysis of factors that complicate or, conversely, contribute to the effective acquisition of communication experience.

The article highlights a number of effective educational practices, including: meaningful reading of literary texts, speech-oriented interdisciplinary teaching, the use of digital technologies, project activities, and interactive forms of group interaction. The leading role of the teacher as a facilitator of speech development, a partner in communicative interaction, and a bearer of sociocultural values is emphasized.

Conclusions are formulated regarding the need for a systematic update of speech education methods, professional training of primary school teachers, and the development of effective mechanisms for diagnosing communicative competence. Prospects for further research are related to the development of integrated models for the formation of this competence, the adaptation of educational technologies to modern social challenges and the needs of the child as an active subject of communication and socialization.

Key words: *communicative competence, younger schoolchildren, primary education, speech development, psychological and pedagogical conditions, New Ukrainian School, interactive learning, interdisciplinary integration.*

© Yevdokymov M., 2025

DOI 10.31392/ONP.2786-6890.8(1)/2.2025.02
УДК 373.3.015.31:316.77

АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У СУЧАСНОМУ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Євдокимов М. М.
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Український державний університет імені Михайла Драгоманова,
вул. Пирогова, 9, Київ, Україна
https://orcid.org/0009-0002-2865-5191
e-mail: Emn080808@gmail.com

Анотація. *У статті представлено комплексний аналіз проблеми формування комунікативної компетентності молодших школярів у контексті сучасного психолого-педагогічного дискурсу. Актуальність теми зумовлена трансформаційними процесами в українській освіті, зокрема впровадженням Концепції Нової української школи, що передбачає зміну освітніх пріоритетів від засвоєння знань до розвитку ключових компетентностей, серед яких комунікативна посідає провідне місце. Комунікативна компетентність розглядається не лише як мовленнєва здатність, а як інтегрована характеристика особистості, що охоплює когнітивні, емоційні, соціальні та етичні аспекти взаємодії, передбачає усвідомлене, етично й соціально прийнятне спілкування в різних контекстах.*

У дослідженні визначено ключові теоретичні засади формування цієї компетентності, проаналізовано підходи вітчизняних і зарубіжних учених до структурування її компонентів, зокрема граматичного, соціолінгвістичного, дискурсивного та стратегічного. Особлива увага приділена психолого-педагогічним умовам розвитку комунікативних умінь у дітей молодшого шкільного віку, а також аналізу чинників, які ускладнюють або, навпаки, сприяють ефективному засвоєнню комунікативного досвіду.

У статті виокремлено низку ефективних освітніх практик, серед яких: смислове читання художніх текстів, мовленнєво зорієнтоване міжпредметне навчання, використання цифрових технологій, проєктна діяльність, інтерактивні форми групової взаємодії. Підкреслюється провідна роль учителя як фасилітатора мовленнєвого розвитку, партнера у комунікативній взаємодії та носія соціокультурних цінностей.

Сформульовано висновки щодо необхідності системного оновлення методик мовленнєвої освіти, професійної підготовки вчителів початкової школи, а також розвитку дієвих механізмів діагностики комунікативної компетентності. Перспективи подальших досліджень пов'язані з розробленням інтегрованих моделей формування цієї компетентності, адаптацією освітніх технологій до сучасних соціальних викликів і потреб дитини як активного суб'єкта спілкування та соціалізації.

Ключові слова: *комунікативна компетентність, молодші школярі, початкова освіта, мовленнєвий розвиток, психолого-педагогічні умови, Нова українська школа, інтерактивне навчання, міжпредметна інтеграція.*

© Євдокимов М. М., 2025

Вступ та сучасний стан проблеми дослідження. У сучасному українському суспільстві, що стрімко трансформується під впливом глобалізаційних процесів, цифровізації та суспільних викликів, значно зростає попит на формування в особистості не лише знань і умінь, а й ключових життєвих і соціальних компетентностей. У цьому контексті особливе місце займає комунікативна компетентність – здатність ефективно, доцільно, змістовно й етично взаємодіяти з іншими людьми в різних сферах життєдіяльності. Початкова школа, як перша ланка загальної середньої освіти, має забезпечити підґрунтя для гармонійного формування цієї компетентності, оскільки саме в молодшому шкільному віці закладаються основи мовленнєвого розвитку, соціальної поведінки, навичок культурного діалогу та партнерської взаємодії.

Згідно з положеннями Державного стандарту початкової освіти [3], комунікативна компетентність визначена як одна з ключових. Її формування тісно пов'язане з розвитком усного і писемного мовлення, здатністю до монологу й діалогу, вмінням слухати й бути почутим, аргументувати думку, добирати мовні засоби залежно від ситуації спілкування. Водночас у сучасному освітньому процесі нерідко спостерігаються труднощі в досягненні цієї мети. Зокрема, у практиці початкової школи переважає репродуктивне навчання, значна частина мовленнєвих завдань зводиться до механічного виконання вправ, недостатньо реалізуються міжпредметні та міжособистісні види діяльності, які могли б активізувати учнів у комунікативному аспекті.

Науковий аналіз засвідчує, що проблема формування комунікативної компетентності у молодших школярів має тривалу історію дослідження як у світовій, так і у вітчизняній педагогіці. Класичні підходи до її структурування були запропоновані у працях M. Canale та M. Swain [13], L. F. Bachman та A. S Palmer [12], де розкрито складову будову компетентності: граматичну, соціолінгвістичну, дискурсивну, стратегічну. Їхні моделі стали основою для розроблення шкільних навчальних програм і концепцій мовної освіти, адаптованих під потреби початкового навчання. У дослідженнях останніх років (О. Нікітіна, Л. Кіндей [6]; O. Khoma [15]) акцент зміщується на розвиток лексичної й комунікативної компетентностей у початковій школі, а також на методичне забезпечення освітнього процесу в межах Нової української школи [5].

Українські вчені зосереджують увагу на психолого-педагогічних умовах розвитку комунікативних умінь у дітей молодшого шкільного віку. Так, І. Олійник [7] підкреслює роль активного мовлення як засобу самовираження та пізнання світу. Н. Третяк, О. Мартіна та М. Гордійчук [17] доводять, що осмислене читання художнього тексту сприяє не лише розвитку емоційного інтелекту, а й поглиблює мовленнєву діяльність. Г. Подановська [8] обґрунтовує необхідність інтеграції дитячої літератури в навчальний процес з метою активізації комунікативної взаємодії в учнівському середовищі. У свою чергу, Т. Дука та О. Рябошапка [4] доводять ефективність міждисциплінарного підходу до формування компетентності – зокрема через поєднання мовно-літературної галузі з іншими освітніми напрямами. Модель формування комунікативної компетентності засобами міжпредметних зв'язків також запропонована О. Васильєвою [1], яка вказує на її значний потенціал для розвитку мовленнєвого мислення учнів.

Окремі дослідження зосереджені на пошуках інноваційних засобів і форм. Зокрема, О. Муковіз і Л. Красюк [16] пропонують використовувати уроки інформатики як засіб розвитку комунікативної компетентності через організацію парної й групової діяльності. Н. Пономарьова [10] обґрунтовує ефективність проєктної діяльності, що мотивує дітей до мовленнєвої активності, спонукає до дослідницької

взаємодії й самостійного конструювання висловлювань у різних формах. Усі ці підходи відображають сучасні тенденції інтеграції когнітивного, особистісного й соціального розвитку учня, що забезпечує цілісність компетентнісного підходу.

Попри широке теоретичне висвітлення проблеми, у реальному освітньому процесі нерідко спостерігається розрив між метою та результатами навчання. Часто комунікативна діяльність учнів має формальний характер, обмежена сценарними відповідями, механічними діалогами або тестовими завданнями. На заваді формуванню стійкої комунікативної компетентності стоять також такі чинники, як перевантаження навчального змісту, обмеженість часу на усні висловлювання, низький рівень сформованості рефлексивної культури учнів, недостатній арсенал методичних інструментів у вчителя. Це зумовлює потребу в глибшому дослідженні психолого-педагогічних аспектів комунікативного розвитку дитини в умовах сучасної школи, а також у впровадженні інноваційних підходів до навчання, які враховують вікові особливості, емоційний стан, ціннісні орієнтири та потенціал кожного учня.

Отже, проблема формування комунікативної компетентності молодших школярів вимагає системного аналізу, переосмислення та оновлення методичних підходів, узагальнення кращого педагогічного досвіду, а також глибокого теоретичного осмислення з позицій сучасного психолого-педагогічного знання. У цьому контексті особливого значення набуває аналіз досвіду й напрацювань, що стосуються побудови ефективного освітнього середовища, яке сприяє формуванню не лише мовленнєвих навичок, а й цілісної комунікативної культури учнів початкової школи.

Мета і завдання дослідження. Метою даного дослідження є вивчення та обґрунтування психолого-педагогічних особливостей формування комунікативної компетентності у молодших школярів, а також аналіз сучасних підходів і визначення ефективних освітніх практик, що сприяють розвитку комунікативних умінь в умовах Нової української школи.

Для досягнення цієї мети передбачено виконання таких **завдань**:

– здійснити аналіз наукових джерел щодо сутності, структури та психолого-педагогічних засад комунікативної компетентності в молодшому шкільному віці;

– з'ясувати особливості мовленнєвого, когнітивного й соціального розвитку учнів початкової школи як передумови формування їхньої комунікативної компетентності;

– визначити основні проблеми, труднощі й суперечності, що виникають у процесі формування комунікативної компетентності у сучасній практиці початкової освіти;

– окреслити ефективні підходи, методи і педагогічні стратегії, які забезпечують розвиток комунікативних умінь молодших школярів у контексті компетентнісного підходу до навчання.

Реалізація зазначених завдань зумовила використання комплексу теоретичних **методів** дослідження: аналізу, синтезу, порівняння, систематизації, узагальнення наукових і нормативно-методичних джерел, що дозволило ґрунтовно дослідити сучасний стан проблеми та виявити потенціал її подальшого вирішення.

Результати дослідження мають практичне значення для вчителів початкових класів, методистів та науковців, оскільки сприятимуть глибшому розумінню процесу формування комунікативної компетентності у молодших школярів і можуть бути використані для вдосконалення освітніх програм, підвищення ефективності мовленнєвої взаємодії в класі та створення розвивального комунікативного середовища відповідно до вимог Нової української школи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасна парадигма початкової освіти в Україні кардинально змінюється в контексті реалізації Концепції Нової української школи [5], яка ґрунтується на дитиноцентричному підході, особистісно орієнтованому навчанні та розвитку ключових компетентностей. На зміну традиційній освітній моделі, з її акцентом на репродуктивну діяльність, приходить система, орієнтована на формування здатності дитини навчатися впродовж життя, співпрацювати, критично мислити, комунікувати в різних соціальних ситуаціях, діяти відповідально й етично.

Комунікативна компетентність у цьому контексті постає не лише як окремий елемент навчання української мови чи літератури, а як наскрізна складова усього навчального процесу. Вона розглядається як здатність учня ефективно взаємодіяти з іншими в різних сферах життєдіяльності, що включає мовленнєві, соціальні, емоційні й етичні аспекти спілкування. Це компетентність, яка поєднує знання про мову, навички використання мови в конкретних контекстах, а також установки, цінності, здатність до рефлексії, емпатії, діалогу та взаєморозуміння.

У науково-педагогічному дискурсі комунікативна компетентність визначається як інтегрована якість особистості, що охоплює не лише мовленнєві вміння, а й соціокультурні знання, емоційно-оцінні установки, здатність до продуктивної взаємодії, дотримання етичних норм спілкування та вміння вести діалог у різних життєвих ситуаціях [18]. Її формування в молодшому шкільному віці відбувається не ізольовано, а в контексті комплексного психолого-педагогічного впливу: через мовленнєву активність, особистісно зорієнтовану комунікацію, створення ситуацій морального вибору та осмисленого мовного вживання [11].

Комунікативна компетентність початково розглядалась як суто мовна категорія, однак сьогодні вона тлумачиться крізь призму когнітивного, емоційного, поведінкового й мотиваційного компонентів. Це вимагає системного підходу до її формування – з урахуванням індивідуального мовного досвіду дитини, її здатності до самовираження та розуміння іншого. Ефективне опанування цієї компетентності забезпечує гармонійну взаємодію не лише у навчальному, а й у побутовому та соціальному контекстах, готуючи дитину до участі в суспільному житті на демократичних засадах.

Ключовою особливістю комунікативної компетентності є її процесуальність і ситуативність: вона розгортається у взаємодії, а не в ізольованому від контексту мовленнєвому акті. Це означає, що мовленнєва діяльність учня повинна розглядатися не як результат, а як процес живого спілкування, у якому актуалізуються мовні знання, комунікативні наміри, емоційний фон і взаємне розуміння. Відповідно, мовленнєві завдання в початковій школі мають бути змістовими, варіативними, діалогічними та включеними в реальні або змодельовані життєві ситуації.

У педагогічній практиці формування комунікативної компетентності молодших школярів вимагає створення багатовимірного комунікативного простору: простору мовлення, простору культури і простору взаємодії. У такому середовищі дитина не лише вчиться говорити правильно, а й набуває досвіду соціальної відповідальності, вміння чути інших, вести дискусію, доносити власну думку переконливо та з повагою. Комунікативна діяльність тут стає засобом самопізнання, морального вибору, виявлення громадянської позиції.

Таким чином, формування комунікативної компетентності молодших школярів набуває значення не лише як навчальна мета, а як педагогічна стратегія цілеспрямованого розвитку особистості, здатної до ефективної, толерантної й етичної взаємодії. Цей процес має ґрунтуватися на сучасних досягненнях педагогічної науки,

психолінгвістики, теорії комунікації та філософії освіти, що підкреслюють значущість мови як інструмента мислення, соціалізації та творення демократичної культури повсякденного буття дитини.

Комунікативна компетентність є одним із ключових понять сучасної педагогіки, психолінгвістики та соціальної психології. Її вивчення бере початок із лінгвістичних досліджень другої половини XX століття, зокрема робіт Д. Гаймса, М. Канале та М. Свейна. У відомій моделі Канале-Свейна [13] комунікативна компетентність поділяється на чотири компоненти: лінгвістичний (знання граматики, лексики, фонетики), соціолінгвістичний (уміння використовувати мову відповідно до соціального контексту), дискурсивний (здатність до побудови зв'язного мовлення) і стратегічний (застосування компенсаторних стратегій при труднощах у спілкуванні). Цю модель пізніше поглибили L. F. Bachman та A. S. Palmer [12], додавши прагматичний і психологічний аспекти, що уможливлюють комунікацію в різних контекстах і з урахуванням індивідуальних особливостей комунікантів.

Узагальнюючи міждисциплінарні підходи, варто зазначити, що комунікативна компетентність у сучасному науковому дискурсі розглядається не лише як педагогічна чи мовленнєва категорія, а як інтегративна психолінгвістична та соціокогнітивна характеристика особистості. Вона поєднує здатність до мовленнєвої виразності із соціальною адаптивністю, емоційною гнучкістю, креативним мисленням та вмінням входити у конструктивний діалог у ситуаціях невизначеності. У цьому контексті важливо враховувати й дані когнітивної науки, що вказують на зв'язок розвитку комунікативних умінь із формуванням навичок самоусвідомлення, контролю емоцій, здатності до децентрації та емпатії. Згідно з дослідженнями Д. Ґоулмана, саме розвиток емоційного інтелекту в ранньому віці значною мірою обумовлює якість комунікації в міжособистісній сфері, особливо в умовах інклюзії та культурного різноманіття [2].

Зіставлення українського досвіду з міжнародними практиками засвідчує, що формування комунікативної компетентності є одним із пріоритетів початкової освіти у багатьох країнах. У Фінляндії, наприклад, мовленнєві навички інтегруються в усі предмети навчального плану, а поняття «мовленнєво активне середовище» є базовим у підході до побудови уроку. В освітніх системах Канади та Великої Британії велика увага приділяється соціально-комунікативному тренінгу, навчанню через дискусії, командним проєктам, а також формуванню культурної та мовної чутливості [14]. Спільним для більшості європейських моделей є орієнтація не стільки на знання мовних норм, скільки на здатність дитини вступати в смислову взаємодію, долати мовні бар'єри, виражати власну думку та поважати думку іншого.

Ці міжнародні підходи підтверджують доцільність визнання комунікативної компетентності як наскрізної, системоутворювальної компоненти освіти. Вони також актуалізують необхідність оновлення методичного забезпечення, створення умов для включення учнів у різні форми живого спілкування – як у навчальному, так і в позаурочному середовищі. У цьому світлі українська початкова школа потребує не лише запозичення успішних практик, а й розроблення власних, національно-специфічних підходів до розвитку комунікативної культури, що ґрунтуватимуться на гуманістичних засадах, дитиноцентризмі, інтеграції знань і соціального досвіду.

У сучасному українському освітньому просторі комунікативна компетентність розглядається як інтегрована якість особистості, що охоплює знання, вміння, ставлення та цінності, які дозволяють ефективно, етично й усвідомлено взаємодіяти з іншими людьми. Державний стандарт початкової освіти [3] трактує її як здатність

учня «використовувати усне і писемне мовлення для вираження думок, почуттів і поглядів, ведення діалогу, участі в дискусії, дотримання мовленнєвого етикету, розуміння і поваги до позицій інших». Це означає, що комунікативна компетентність не обмежується мовним знанням, а охоплює також соціально-моральні та емоційно-ціннісні аспекти мовленнєвої взаємодії.

У психолого-педагогічному аспекті важливо підкреслити, що комунікативна компетентність у дітей молодшого шкільного віку формується на ґрунті розвитку мислення, уяви, емоційного інтелекту, здатності до емпатії та рефлексії. Таке розуміння збігається з підходами сучасної педагогіки, яка вбачає в комунікативній компетентності не лише знання мовних норм, а насамперед здатність здійснювати ефективну, емоційно забарвлену, соціально значущу мовленнєву взаємодію. У цьому контексті комунікативна компетентність постає як засіб соціалізації, формування ідентичності та набуття досвіду взаєморозуміння в освітньому середовищі.

У вітчизняній педагогічній думці розвиток цього поняття пов'язується з роботами Н. Бібік, Л. Пометун, О. Савченко, І. Олійник, які підкреслюють, що комунікативна компетентність у контексті початкової школи є не лише мовленнєвою, а й соціокультурною та морально-етичною категорією. Вона реалізується через здатність учня не просто висловлювати думки, а й дотримуватися норм мовленнєвого етикету, виявляти емпатію, адаптувати мовлення до ситуації спілкування, враховуючи адресата, мету, інтенцію та контекст.

У контексті компетентнісного підходу, що лежить в основі Державного стандарту початкової освіти [3], комунікативна компетентність є наскрізною й базовою, що забезпечує реалізацію інших ключових компетентностей, зокрема соціальної, громадянської, культурної, інформаційно-цифрової. Вона розглядається не лише як засіб передачі інформації, а як інструмент соціальної взаємодії, механізм співпраці та запорука конструктивного співіснування в демократичному суспільстві.

Психолого-педагогічні підходи до формування комунікативної компетентності враховують вікові та індивідуальні особливості молодших школярів. Ефективне формування цієї компетентності можливе лише за умови активного залучення дитини до мовленнєвої діяльності в контекстах, що викликають емоційний відгук, інтелектуальну напругу та соціальну залученість. У цьому зв'язку важливою є не лише мовна правильність, а й ситуативна доречність, емоційна насиченість і здатність до діалогу.

З огляду на сучасні тенденції розвитку освіти, зокрема дитиноцентризм, інклюзію, цифровізацію, комунікативна компетентність дедалі більше трактується як цілісна інтегрована характеристика особистості молодшого школяра, що визначає його готовність до конструктивного діалогу, прийняття іншого, толерантності, креативного самовираження та соціальної взаємодії в різних контекстах – навчальному, родинному, міжособистісному.

В умовах початкової школи комунікативна компетентність формується в тісному зв'язку з психічними процесами молодших школярів – їхнім мисленням, пам'яттю, увагою, а також із розвитком соціального досвіду, моральних уявлень, здатності до співпереживання. На думку І. Олійник [7], ефективне формування цієї компетентності потребує залучення дитини до різноманітних видів мовленнєвої активності в реальних чи змодельованих комунікативних ситуаціях, що відповідають її віковим особливостям і пізнавальним інтересам.

Дуже важливу роль у розвитку мовлення і комунікативної компетентності відіграє текст – як джерело мовних зразків, як інструмент для інтерпретації і як предмет для творчого переосмислення. Г. Подановська [8] переконливо доводить, що дитяча

художня література – казки, вірші, оповідання – є не лише змістовим наповненням уроків, а й стимулом до активного мовлення, засобом емоційного залучення, формування співпереживання, моральної оцінки поведінки героїв. Розігрування сценок, переказ текстів із додаванням власних висновків, створення альтернативних фіналів – усе це сприяє розвитку критичного мислення, аргументації, вміння висловлювати власну позицію.

Натомість дослідження Н. Третяк, О. Мартіна та М. Гордійчук [17] підкреслюють важливість смислового читання – тобто читання не лише з метою відтворення інформації, а з метою її осмислення, інтерпретації, порівняння, застосування у нових умовах. Саме в таких видах роботи розвиваються навички розгорнутого мовлення, пояснення, припущення, співставлення – що є основою формування продуктивної мовленнєвої діяльності.

Не менш значущим чинником формування комунікативної компетентності є організація міжпредметного навчання, в якому мова виступає не об'єктом вивчення, а засобом пізнання. Як зазначають Т. Дука й О. Рябошапка, якщо мовлення інтегрується в уроки математики (пояснення задачі, обговорення рішень), природознавства (усний звіт спостережень), інформатики (опис алгоритму), воно починає функціонувати як живий інструмент діяльності. Така інтеграція сприяє розвитку здатності до логічного викладу думки, послідовного аргументування, спільного вирішення проблем [4].

Ще один перспективний напрям – використання цифрових технологій. У дослідженні О. Муковіз та Л. Красюк обґрунтовується роль цифрових середовищ як платформи для спільної комунікативної діяльності. Наприклад, робота з інтерактивною дошкою, участь у вебквестах, мовні онлайн-ігри стимулюють дітей до висловлювання, обговорення, пошуку аргументів. Особливо важливим є те, що такі форми організації спілкування є привабливими, мотиваційно насиченими для дитини, сприяють ініціативі, зняттю психологічних бар'єрів [16].

Значне місце у формуванні комунікативної компетентності посідають інтерактивні методи навчання. Робота в парах, групові проєкти, колективне обговорення, рольові ігри – усе це створює ситуації живої мовленнєвої взаємодії, де дитина вчиться домовлятися, слухати, відповідати, уточнювати, змінювати свою точку зору. К. Пономарьова у своєму дослідженні зазначає, що саме через такі форми відбувається природне мовленнєве розкріпачення учнів, формування навичок конструктивного діалогу [9].

Однак, незважаючи на потужний потенціал описаних методів, у сучасній шкільній практиці існують численні бар'єри, що гальмують розвиток комунікативної компетентності. По-перше, це переважання монологічного стилю викладання, за якого більшість мовлення належить учителю, а не учням. По-друге, формалізація мовленнєвих завдань: діти частіше виконують тести, ніж вступають у реальний діалог. По-третє, слабка увага до розвитку діалогічного мовлення, здатності слухати, уточнювати, погоджуватись чи аргументовано заперечувати.

Крім того, як доводять Л. Кіндей та О. Нікітіна, існує розрив між теоретичним розумінням комунікативної компетентності та її практичним формуванням: більшість учителів ототожнюють її з граматично правильною вимовою чи засвоєнням лексики, нехтуючи соціальними, етичними, стратегічними її компонентами [6].

Тому особливої уваги потребує підготовка вчителя до формування комунікативної компетентності. Педагог має бути не лише джерелом знань, а й фасилітатором мовленнєвого середовища, модератором діалогу, учасником комунікативної взає-

модії. Це вимагає володіння новітніми методиками, вміння працювати в партнерському режимі, відкритості до змін.

Таким чином, комунікативна компетентність – це не просто навчальна мета, а важливий показник якості сучасної освіти. Її розвиток у початковій школі потребує:

– системної перебудови уроку з акцентом на активне мовлення учнів;
– використання різноманітних інтерактивних і цифрових форм;
– міжпредметної інтеграції мовленнєвих практик;
– методичної підготовки вчителів до роботи в умовах діалогічного, партнерського навчання;
– створення психологічно безпечного середовища для вільного висловлювання.

Це не лише освітнє завдання, а й соціальна відповідальність: сформована комунікативна компетентність забезпечує здатність дитини до конструктивного спілкування, розв'язання конфліктів, критичного осмислення інформації та участі в демократичному суспільстві.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Формування комунікативної компетентності в молодших школярів набуває особливого значення в умовах трансформації сучасної освіти, що орієнтується на компетентнісний, дитиноцентричний та інтегрований підхід. Зміни, зумовлені реформою Нової української школи, цифровізацією освітнього процесу, а також викликами соціального, психологічного й культурного характеру, потребують переосмислення традиційних моделей навчання й оновлення методичних підходів до мовленнєвого розвитку учнів. Комунікативна компетентність вже не розглядається як окремий фрагмент навчання української мови, а як наскрізна інтегрована характеристика особистості, яка поєднує мовленнєві, соціальні, емоційні, етичні та когнітивні складники й забезпечує ефективну взаємодію в різних соціальних ситуаціях. Проведений аналіз свідчить про наявність значного теоретичного підґрунтя щодо природи, структури та засад формування цієї компетентності, зокрема у працях вітчизняних і зарубіжних науковців. Водночас на практиці часто спостерігається розрив між проголошеними цілями та реальними результатами: мовленнєва активність учнів залишається низькою, форми взаємодії – репродуктивними, а навчальний процес – недостатньо діалогічним і емоційно забарвленим.

Проблемним аспектом є також те, що багато педагогів ототожнюють комунікативну компетентність із правильністю мовлення, нехтуючи її стратегічним, соціокультурним, емоційно-ціннісним наповненням. Як засвідчує сучасна педагогічна практика, ефективне формування цієї компетентності можливе лише за умови створення цілісного комунікативного середовища, в якому дитина має змогу не лише відтворювати готові фрази, а й продукувати висловлювання, вступати в діалог, приймати участь у колективному обговоренні, розвивати критичне та емпатійне мислення. Особливо важливою у цьому контексті є роль учителя як фасилітатора мовленнєвої взаємодії, модератора моральних смислів, активного учасника навчального діалогу. Такий підхід вимагає не лише відповідної методичної підготовки, а й високого рівня професійної культури, емоційної зрілості та особистої комунікативної компетентності педагога.

Доведено, що міжпредметна інтеграція, використання художнього тексту як інструмента комунікації, організація групової діяльності, впровадження цифрових освітніх технологій і активізація проєктного підходу створюють сприятливі умови для розвитку продуктивного мовлення молодших школярів. Водночас ефектив-

ність таких підходів залежить від системного планування, врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів, гнучкого використання методів і форм взаємодії. Формування комунікативної компетентності потребує також переосмислення ролі мовлення як засобу пізнання, самовираження, соціального включення та конструктивного співжиття в демократичному суспільстві. У цьому аспекті мова постає не як технічний інструмент, а як ключовий засіб соціалізації, формування ідентичності, розвитку культури спілкування й критичного мислення.

Подальші дослідження доцільно зосередити на експериментальній перевірці моделей формування комунікативної компетентності в умовах інтегрованого навчання, розробленні цифрових освітньо-мовленнєвих ресурсів для початкової школи, вивченні психологічних механізмів мовленнєвої активності дітей, розробці системи діагностики рівнів комунікативної компетентності молодших школярів. Важливо також посилити міждисциплінарний діалог між педагогікою, психологією, лінгвістикою, соціологією та цифровою дидактикою для створення теоретично обґрунтованих і практично ефективних підходів до розвитку цієї базової для XXI століття компетентності. Тільки за умови глибокого розуміння її структури, механізмів формування та інструментів оцінювання можливе забезпечення високої якості освіти й виховання покоління, здатного до відповідального, продуктивного і гуманістично орієнтованого спілкування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Васильєва О. В. Модель формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами міжпредметних зв'язків. *Педагогічні науки*. 2014. № 66. С. 54-59. URL: https://ps.journal.kspu.edu/index.php/ps/article/view/2147

2. Ґоулман Д. Емоційний інтелект : чому він може бути важливішим за IQ / пер. з англ. Київ : Наш Формат, 2016. 416 с.

3. Державний стандарт початкової освіти : постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text

4. Дука Т. М., Рябошапка О. В. Шляхи формування комунікативної компетентності молодших школярів на уроках мовно-літературної освітньої галузі. *Академічні Студії. Серія «Педагогіка»*. 2022. Т. 2. № 4. С. 214-221. URL: https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2021.4.2.30

5. Концепція Нової української школи. Київ : Міністерство освіти і науки України, 2016. 40 с. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nush/NUSH-booklet.pdf

6. Нікітіна О. О., Кіндей Л. Г. Особливості формування комунікативної компетентності учнів 1 класу НУШ. *Scientific notes of Junior Academy of Sciences of Ukraine*. 2024. № 3 (31). С. 89-97. URL: https://doi.org/10.51707/2618-0529-2024-31-10

7. Олійник І. Мовленнєва діяльність як основа формування комунікативної компетентності молодших школярів. *New pedagogical thought*. 2023. Т. 114. № 2. С. 116-120. URL: https://doi.org/10.37026/2520-6427-2023-114-2-116-120

8. Подановська Г. В. Формування комунікативної компетентності молодших школярів на основі взаємозв'язку уроків літературного читання та роботи з дитячою книжкою : дис. … канд. пед. наук : 13.00.01. Київ, 2021. 241 с. URL: https://uacademic.info/ua/document/0421U103396

9. Пономарьова К. І. Формування мовної компетентності учнів початкової школи на уроках української мови. *Початкова освіта*. 2009. № 3. С. 10-12. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/8027

10. Пономарьова Н. В. Формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами проєктної діяльності : магістерська робота. Харків : ХНПУ, 2023. 69 с. URL: https://dspace.hnpu.edu.ua/items/f87be4e4-6bec-4ae9-9991-a876315e4bba

11. Соняк Н. Л. Дидактичні умови формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі роботи з текстом : дис.... канд. пед. наук. Луцьк ; Тернопіль, 2018. 254 с.

12. Bachman L. F., Palmer A. S. Language Testing in Practice : Designing and Developing Useful Language Tests. Oxford : Oxford University Press, 1996. 378 p.

13. Canale M., Swain M. Theoretical bases of communicative approaches to second language teaching and testing. *Applied Linguistics*. 1980. Vol. I. No. 1. P. 1-47. URL: https://doi.org/10.1093/applin/i.1.1

14. Council of Europe. *Common European Framework of Reference for Languages : Learning, Teaching, Assessment* (CEFR). Strasbourg : Council of Europe Publishing, 2001. URL: https://www.coe.int/en/web/common-european-framework-reference-languages

15. Khoma O. Development of primary school students' lexical competence at ukrainian language lessons. *Science and Education*. 2017. T. 22 № 2. C. 41-46. URL: https://doi.org/10.24195/2414-4665-2017-2-8

16. Mukoviz O., Krasyuk L. Pedagogical conditions for the formation of communicative competence in younger school students in computer science lessons. *Psychological and Pedagogical Problems of Modern School*. 2024. № 1(11). C. 6-15. URL: https://doi.org/10.31499/2706-6258.1(11).2024.304897

17. Tretiak N., Martina O., Hordiichuk M. Formation of the communicative competence of junior schoolchildren on the basis of semantic perception of a text. *Pedagogical education : theory and practice*. 2022. № 32. C. 176-187. URL: https://doi.org/10.32626/2309-9763.2022-32-176-187

18. Tsaryk O. Communicative competence as a basis for successful implementation of international projects. *Mountain School of Ukrainian Carpaty*. 2022. No. 26. P. 41-45. URL: https://doi.org/10.15330/msuc.2022.26.41-45

REFERENCES:

1. Vasylieva, O. V. (2014). Model formuvannia komunikatyvnoyi kompetentnosti molodshykh shkoliariv zasobamy mizhpredmetnykh zv'iazkiv [Model of forming communicative competence of younger pupils by means of interdisciplinary links]. *Pedahohichni nauky – Pedagogical Sciences, 66, 54-59*. Retrieved from: https://ps.journal.kspu.edu/index.php/ps/article/view/2147 [in Ukrainian].

2. Goulman, D. (2016). Emotsiinyi intelekt : chomu vin mozhe buty vazhlyvishym za IQ [Emotional intelligence : why it may be more important than IQ] (pereklad z anhliiskoi). Kyiv : Nash Format [in Ukrainian].

3. Derzhavnyi standart pochatkovoi osvity [State standard of primary education] : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 21 liutoho 2018 r. № 87. (2018). Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text [in Ukrainian].

4. Duka, T. M., & Riaboshapka, O. V. (2022). Shliakhy formuvannia komunikatyvnoyi kompetentnosti molodshykh shkoliariv na urokakh movno-literaturnoi osvity haluzi [Ways of forming communicative competence of younger pupils at language and literature lessons]. *Akademichni studii. Seriia «Pedahohika» – Academic Studies. Series "Pedagogy", 2 (4), 214-221*. Retrieved from: https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2021.4.2.30 [in Ukrainian].

5. Kontseptsiia Novoi ukrainskoi shkoly [Concept of the New Ukrainian School]. (2016). Kyiv : Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. Retrieved from: https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nush/NUSH-booklet.pdf [in Ukrainian].

6. Nikitina, O. O., & Kindei, L. H. (2024). Osoblyvosti formuvannia komunikatyvnoyi kompetentnosti uchniv 1 klasu NUSH [Features of forming communicative competence of 1st grade pupils of NUS]. *Scientific notes of Junior Academy of Sciences of Ukraine, № 3 (31), 89-97.* Retrieved from: https://doi.org/10.51707/2618-0529-2024-31-10 [in Ukrainian].

7. Oliinyk, I. (2023). Movlennia diialnist yak osnova formuvannia komunikatyvnoyi kompetentnosti molodshykh shkoliariv [Speech activity as a basis for forming communicative competence of younger pupils]. *New pedagogical thought, 114 (2), 116-120*. Retrieved from: https://doi.org/10.37026/2520-6427-2023-114-2-116-120 [in Ukrainian].

8. Podanovska, H. V. (2021). Formuvannia komunikatyvnoyi kompetentnosti molodshykh shkoliariv na osnovi vzaiemozviazku urokiv literaturnoho chytannia ta roboty z dytiachoiu knyzhkoiu [Formation of communicative competence of younger pupils based on interrelation of literature reading lessons and work with children's book]. *Candidate's thesis*. Kyiv. Retrieved from: https://uacademic.info/ua/document/0421U103396 [in Ukrainian].

9. Ponomariova, K. I. (2009). Formuvannia movnoi kompetentnosti uchniv pochatkovoi shkoly na urokakh ukrainskoi movy [Formation of language competence of primary school pupils at Ukrainian language lessons]. *Pochatkova osvita – Primary education, 3, 10-12*. Retrieved from: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/8027 [in Ukrainian].

10. Ponomariova, N. V. (2023). Formuvannia komunikatyvnoyi kompetentnosti molodshykh shkoliariv zasobamy proiektnoi diialnosti [Formation of communicative competence of younger pupils by means of project activity] : mahisterska robota. Kharkiv : KhNPU. Retrieved from: https://dspace.hnpu.edu.ua/items/f87be4e4-6bec-4ae9-9991-a876315e4bba [in Ukrainian].

11. Soniak, N. L. (2018). Dydaktychni umovy formuvannia komunikatyvnoi kompetentnosti molodshykh shkoliariv u protsesi roboty z tekstom [Didactic conditions for the formation of communicative competence of primary school students in the process of working with text]. *Candidate's thesis*. Lutsk ; Ternopil [in Ukrainian].

12. Bachman, L. F., & Palmer, A. S. (1996). Language Testing in Practice: Designing and Developing Useful Language Tests. Oxford : Oxford University Press [in English].

13. Canale, M., & Swain, M. (1980). Theoretical bases of communicative approaches to second language teaching and testing. *Applied Linguistics*, *I (1), 1-47*. Retrieved from: https://doi.org/10.1093/applin/i.1.1 [in English].

14. Council of Europe. (2001). Common European Framework of Reference for Languages : Learning, Teaching, Assessment (CEFR). Strasbourg : Council of Europe Publishing. Retrieved from: https://www.coe.int/en/web/common-european-framework-reference-languages [in English].

15. Khoma, O. (2017). Development of primary school students' lexical competence at Ukrainian language lessons. *Science and Education, 22 (2), 41-46*. Retrieved from: https://doi.org/10.24195/2414-4665-2017-2-8 [in English].

16. Mukoviz, O., & Krasyuk, L. (2024). Pedagogical conditions for the formation of communicative competence in younger school students in computer science lessons. *Psychological and Pedagogical Problems of Modern School, 1 (11), 6-15*. Retrieved from: https://doi.org/10.31499/2706-6258.1(11).2024.304897 [in English].

17. Tretiak, N., Martina, O., & Hordiichuk, M. (2022). Formation of the communicative competence of junior schoolchildren on the basis of semantic perception of a text. *Pedagogical Education : Theory and Practice, 32, 176-187*. Retrieved from: https://doi.org/10.32626/2309-9763.2022-32-176-187 [in English].

18. Tsaryk, O. (2022). Communicative competence as a basis for successful implementation of international projects. *Mountain School of Ukrainian Carpaty, 26, 41-45*. Retrieved from: https://doi.org/10.15330/msuc.2022.26.41-45 [in English].